

जै
नी
स
स
प
दा
थी

जैनी सप्तपदार्थी ।

श्रीयशस्वत्सागररचिता ।

सा च

न्याय-काव्यतीर्थपरीक्षोत्तीर्णेन तर्कालङ्कारपदयुक्तेन

मृनिहिमांशुनिजयेन

टिप्पणीपरिशिष्टादिभिरलङ्कृत्य संपादिता ।

પ્રકાશક -

દીપચંદ બાઠીયા

મત્રી-શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન મથમાળા

છોટા સત્રજી ઉજ્જૈન (માલવા)

પુસ્તક પ્રાપ્તિસ્થાન

૧ શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન મથમાળા, ઉજ્જૈન

૨ ' જ્યોતિ કાર્યાલય '

નગરશેઠ મારકીદ, રતનપોળ-અમદાવાદ.

મુદ્રક -

શ્રીયુત ગુનાગચંદ સસ્તુભાઈ જૈન

શ્રી મહોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ હાથુપીઠ-જ્ઞાનનગર (મહીયાવાડ)

શ્રીવિ તથામ્ સ્તુતિ કૃત્ત્વં કર્ત્ત્વં કર્ત્ત્વં કર્ત્ત્વં

જૈની મુદ્રાલેખો

(જૈન મુદ્રાલેખો)

—

મુદ્રાલેખો

મુદ્રાલેખો

મુદ્રાલેખો

મુદ્રાલેખો

મુદ્રાલેખો

વીરસ ૨૪૬૦

ધર્મસાગર ૧૯૩૪

ધન્યવાદ.

આ ગ્રંથના ખર્ચમાં નીચેના સંસ્કૃતકર્તાએ આર્થિક
મદદ આપી છે —

પાટીલ (સીરોહી સ્ટેટ માગવાડ) ના

શેઠ તારાચંદ્ર માકળચંદ્ર તથા તેમના ધર્મપત્ની
શ્રાવિકા બાઈ બચુ

શેઠ કુબાઈ હિમાઈ તથા તેમની પુત્રી બાઈ પૂરી

તથા

સરસપુર (અમદાવાદ) વાળા વિદ્યાત્રેમી શ્રીયુત કેશવલાલ
મનસુખરામ ગાધી

આ બધા મહાશયોનો આભાર માનીએ છીએ.

પ્ર સ્તા વ ના

આર્થમિદ્ધાન્તોથી કહેા કે ડારવીન (Darwin) ના નવીન વિકાસવાદની દૃષ્ટિએ કહેા પણ 'મનુષ્ય'મા મનુષ્યલોખના બીજા પ્રાણીઓ કરતા વિચાર-સુદ્ધિશક્તિનો વધુ વિકાસ થવા પામ્યો છે એમા હુ ખારુ છુ ત્યા સુધી કોઈનોય મતભેદ નથી

જો કે કેટલીક બાબતોમા મનુષ્યેતર-પશુ-પક્ષીઓમા મનુષ્ય કરતા વધુ વિકાસ થયો જણાય છે જેમ કે, ગીધઆ મનુષ્ય અને દિમા દૂર દૂરથી જોવાનો, કુતરા વિગેરેમા ઝડપથી પશુની વિચાર દૂરના અવાજને સાંભળવાનો તથા સુધવાનો, શક્તિમા ભેદ. કીડીઓ આદિમા ભવિષ્યમા થનાર વર્ષાદના જ્ઞાનનો, પણ તેમનો આ વિકાસ અમુક અમુક ક્ષેત્રોમા જ હોઈ પરિમિત છે ફક્ત વાર્તામાનિક અને ભૌતિક જીવનને જ નજાવવા પૂરતો અને સ્વાર્થને સાધવા જેટલો સંકુચિત છે જ્યારે મનુષ્યની વિચારશક્તિનો વિકાસ પોતાની અને પગની, ભૌતિક અને આધ્યાત્મિકની, વર્તમાનની અને ભવિષ્યની (લાખો ભવો સુદ્ધાની) જીવનયાત્રાને મફળ બનાવવા જેટલો, તેની આવશ્યકતા ઓની પૂર્તિ કરવા જેવડો વ્યાપક અને બળવાન છે એજ મનુષ્યની વિશિષ્ટતા છે મનુષ્યેતર પ્રાણીઓમા તેવો વિકાસ કોઈમા ન જ થાય એમ મારુ કહેવુ નથી શક્તિનો કોઈએ ઈન્કરો લીધો નથી એકાન્ત રીતે અમુક ન થાય એવો આગ્રહ કરવામા તત્ત્વદૃષ્ટિએ અન્યાય થાય મે તો અત્યાર સુધીની દૃષ્ટિએ કહુ છે બીજાઓ ભવિષ્યમા આગળ વધુ વિકાસ કરે તો હુ તો રાજીજ થઈ અસ્તુ

આપણા ભાગ્યમાં માનની વિચારશક્તિનો વિકાસ મનુજ
 લાખા મળ્યો થયો છે ભારતનો જુગ જૂનો
 જૂના ભારતના ઇતિહાસ તેવા વિદ્યાસના અનેક દાખલાઓ
 તત્ત્વજોના આપણી આગળ રજુ કરે છે એ વિકાસના
 ઉપદેશો કારણે જ તો આપણા દેશમાં મર્વડ અને
 વિગેવડ પુરોએ ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક
 એક માધવાના અનેક મોગો-નિદાનો જગતને દેખાયા છે તે
 સિદ્ધાન્તોની મધુનરી પરીએ તા દગ્ગરા ઉપર ચર્ચ જાય પણ
 એ સિદ્ધાન્તોની ખુલાસાથી મજાગવાનું નથી એ તો આપણા
 જૂના તત્ત્વજોના માનની મ્વન ના અને મોગી ઉત્તરતા સચવે
 છે કે તેઓએ જૂ. જૂ. દેશમાંના મનુષ્યોને તેમની લાયકાતને
 પારખી જૂદા જૂદા સિદ્ધાન્તો મનાયા છે બાગ માટે જે ઔપધ
 જોઈએ તે જ જદને માટે પણ જોઈએ એવો આમલ મળવો મારો નથી
 પાન જે થો માધ જે થો માવનો પણ જૂદા જૂદા થાય એ જ ઉત્તમ
 પદ્ધતિ છે જે માળની મસ્તૂતિની દુલ્લાધાત્મક નહિ પણ યથાર્થ વાત
 લખી રહ્યો છું તે દાળ ઇસ્તુની પૂર્વનો છે કે જે સમયે ધર્મો કે
 દર્શનોમાં જે ચાતાણ નહોતી ઉત્પત્ત થઈ તત્ત્વદષ્ટિ ને આત્મ
 ધર્મને જ મુખ્ય રમાન હતું પણ કે મજાળુ એ અસ્તિત્વમાં પણ
 નહોતું આ પુ તે વખતના વિચાર તત્ત્વ પુરોની દષ્ટિ અને
 તેમનું આચરણ શરૂ કરવાના જળ વાદળા અને ચન્દ્રમાં જેવા
 નિમજ શાવ અને તેમની દના એ તાતની માફી આજે પણ
 તેમના મથો પૂરે છે આપણા જેવા અર્ધદગ્ધ લેખકો કે પામરવિ
 દગ્ગો તેવા વિગેવડ પવિત્ર ઉપદેશકોને અનુજ મૂર્ખ કે અયોગ્ય
 કહેવાની જો પડતા કરે તો ને મોગમાં મોડુ પાવક છે નરી જગત
 છે અનેરુ બાલિશપણ છે

એ વિચારસ્વાનન્વયથી મનુ જૂના (વિકાસ પૂર્વના) કાળમાં
 આપણા ભાગ્યમાં અનેક અ-પુરોએ મ્વવિકાસ સાધી જગતને

પ્રાચીન ભારતીય સિદ્ધાંતોની અસર પણ વિજ્ઞાનપથે દૈર્ઘ્ય હતું તેથી જ ભાગ્યશુભક
તીય સિદ્ધાંતો અનેક વર્ષોનો, નવી કંપનાઓ ઉત્તર વિચાર
નોતોની અસર રાતો જન્મ થતા પાંચો હતો કહેવાની જરૂર
નથી કે ભાગ્યના તેજની વિચારોની વિચાર
ગાઓ મહુ પડેના જગતમા વહીને જગતને પાવન કર્યું છે અને
જગતની શિષ્ટાચરિત્ર ધર્મમાં અતોષો ફાળો આપ્યો છે એ માન
આપણા આ ભાગ્યજીવને મળ્યું છે અત્યારે આપણે જા કમળે,
અને પરાવીન દલામાં મપાએના છીએ એટલે કલ્પ આપણને એ
માયી લાત પણ માયી ન લાગે તો જગ પપુ નનાઈ જેવું નથી

જેમ આજકાલ આપણી મગ્દાગી પ્રાધેન્ય નિવાળો કે શુનિવ
ર્મિગીઓમાં ભૂગોળ ભૂમિતિ વિગેરેના વિષયો ફરજિયાત બન્યાં હતાં છે
તેમ ઇશ્વીર પૂર્વે ની ભારતીય શિક્ષણમથ્યાઓમાં હેતુ હર્ષનશાસ્ત્ર
અને અધ્યાત્મવિદ્યાનો પાઠ અભ્યાસ ફરજિયાત કરવાતો આ
નિયમના શિક્ષક તથા પાઠ્ય ગ્રંથો પણ જોઈએ તેવા જ તે મમયે
હયાન હતા, તેથી જાનો આવા નિયમોમાં રસ પૂર્વક અધ્યયન કરી
અકલ્પ અને ઉલ્લેખ વિદ્યાન થતા આમ જ્ઞાન અને અધ્યાત્મ નિયમો
અનિશ્ચિત પ્રસાદ ઇશ્વરની ત્રાસી મદી મુધી વહેતો રહ્યો માત્ર
મદીમાં ભાગ્યની યાત્રાએ આવન ચીની યાત્રી 'હુએનસાંગે'
પણ આ રાતનો ઉત્તેજ પોતાના ગ્રંથમાં લ્યો છે

એવા વિચારોના વિચારથી ભરેલા મેકડો નહિ પણ લાખો
ગ્રંથો મળ્યા છે એ વિચારો અને તેમના વિચારોનો ઇતિહાસ
ધણો બહોળો અધરો પણ ગુપ્ત જાપન જનારો છે પ્રગટત ગ્રંથ
દાર્શનિક (જૈનદર્શનનો) છે પણ તે પ્રમાણમાં નહોતો તેમ જ
પ્રક્રિયા ગ્રંથ દોઈ કરી તેની દૃષ્ટી પ્રતાવનામાં તે વિચારો અને
વિચારોનો ઇતિહાસ આલેખી રાખ્યો નહિ અહીં તો ફક્ત પ્રગટત
ગ્રંથ પગલે જ લખવું ઉચિત કહેવાય માટે અરે મદરદુ અન્યનું
સ્વરૂપ, તેનું નામ, તેની શૈલી, તેના કર્તા અને અન્યના અપાદન
વિષે જ દૃઢાણમાં દુ લખીશ

મૂળ ગ્રંથની આલોચના

ગ્રંથના સ્વરૂપ વિશે મહેતા ગ્રંથ ગત વિષય-વસ્તુના મન
ધમા ખાસ કહેવું જોઈએ આ ગ્રંથનો પ્રતિપાદ
ગ્રંથનો વિષય વિષય ન્યાયની પદ્ધતિએ જૈનસિદ્ધાન્ત છે
એટલે કે આમા જૈનપ્રભેર (૫૧૫) અને
જૈન પ્રમાણોનો દૃઢ પરિચય બહુ મરજતાથી ન્યાયની પદ્ધતિ પ્રમાણે
કરાવો છે જૈનન્યાયસિદ્ધાન્તના મોગ ગ્રંથો વાચવામા પ્રવેશક
ગ્રંથ તરીકે આ ગ્રંથ બહુ મહાવક નિવડી શકે તેમ ■

તત્ત્વજ્ઞાન મેળવવા અને જૈનિક વિકાસ સાધવા માટે ન્યાય
(દર્શનશાસ્ત્ર) એક મુ રમા મુદ્દ સાધન છે ધણા લોકો ‘ આ વિષય
ધણા અધરો છે ’ એમ માની ન્યાયથી ભાડી એના અધ્યયનથી વચ્ચિત
રહે છે પણ તેમનો આ ભય ખોટો છે ન્યાય તો એક રસિક અને
જરૂરનો વિષય છે ઉદ્યમી અને બુદ્ધિશાળી માટે જગતમા કાઈ પણ
વસ્તુ કમિન છે જ નહિ મુક્તિ અને પ્રમાણો દ્વારા જોનાથી પદાર્થોનું
જ્ઞાન (જ્ઞાન) થાય તેનું નામ ન્યાય છે

જૈની સમપદાર્થી નામના આ ગ્રંથમા જૈનોના જીવ અજીવ
વિગેરે માને પદાર્થોનો દૃઢમા બહુ સહેનાઈથી પરિચય કરાવી પછી
પ્રમાણ નય તેના બેદો મમલગી વિગેરે પ્રમાણ
ગ્રંથનું સ્વરૂપ વિષયોનું તિર્ણન કરાવું છે જીવન પણ ન્યાયો
પથોગી કેટલાક વિષયોનો નક્ષેપમા વિચાર આમા
કર્યો છે જે ૨૬ મા પેઠમા આપેલી વિષયાનુક્રમણિમાથી પાઠકો જોઈ
શકશે પ્રમાણોનું અને પ્રમેયનું વર્ણન તેના લક્ષણ તેના બેદો
વિગેરેમા શ્રી યગોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી સુધી જે જૈનમાન્યતા હતી
તે જ માન્યતા આમા છે અર્થ તરીકે કાઈ નવીન નથી

કાળ વિષે તેના અમખ્યાત પ્રદેશનો ઉલ્લેખ જો કે શ્રવેતા અરોની પ્રચલિત માન્યતા કરતા જૂદો જણાય છે, પણ શ્રી મિહસેન ગણિ (શ્લો) ની ટીકા (પૃષ્ઠ ૪૩૪) વિગેરે જોવાથી જણાય છે કે કાળને પણ પર્યાયનયની દૃષ્ટિએ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય માની તેના પ્રદેશો પર્યાયો માનવામાં બાધ નથી આ અથમા જીવ વિગેરે પદાર્થોનું વર્ણન નવતત્ત્વ, કર્મઅન્ય દરકે અને તત્ત્વાર્થ-સૂત્રના આધારે કર્યું હોય તેમ આ અથમા આનતા વાક્યો, શબ્દો અને હિતારાઓ ઉપરથી જણાય છે એના પ્રમાણુવિષયક લખાણમાં મુખ્યત્વે પ્રમાણુનયતત્ત્વાલોકનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે પ્રમાણુવિષયમાં કોઈ કોઈ રચણે તત્ત્વાર્થસૂત્ર અને તર્ક સંગ્રહની પણ અમર જણાય છે જીવવિચાર અને નવતત્ત્વના વિષયોને પણ આ અથમા ન્યાયની ભાષામાં તેના દેહ લક્ષણો બાધી રસિક બનાવ્યા છે, જેથી જૂની પદ્ધતિથી લાણુવામાં કટાળનાને પણ આ અન્ય લાણુવામાં ઉત્માહ અન આનદ ઉત્પલ થઈ શકે પ્રત્યક્ષ અનુમાનાદિ પ્રમાણુ, સમજાગી જેવા કંઈક વિષયોને સહેવા અને દેહ કાંડી આમાં સમજાવ્યા છે મતનમ કે પ્રમાણુ અને પ્રમેયનુ આ એક જ પુસ્તકમાં દિગ્દર્શન કરાવવા અન્યકારે જૂની અને નવી અથવા આગમિક અને તાર્કિક એ બંને પદ્ધતિઓનો વચનો માર્ગ લઈ આ અન્યને મરોપયોગી બનાવ્યો છે

આ અન્ય મહલો અને નદાનો છે વાક્યો સુંદર છે લક્ષણો સાગ છે જૈનપ્રમાણુની માથે આમાં જૈનપ્રમેયની પણ પ્રક્રિયા છે એ જોતા જૈન ન્યાય ના પ્રાયમિક અભ્યાસ માટે આ અન્ય બહુ કામનો છે જેમ નૈયાયિક વૈરોપિક દર્શન માટે પ્રાયમિક અન્ય તરીકે ' તર્ક સંગ્રહ ' છે, તેમ જૈનદર્શન માટે આ ' સસંપદાર્થી ' કહી શકાય તર્કસંગ્રહ સૂત્રગદ્ છે, બ્યારે આ વાક્યબદ્-ગદ્યબદ્ છે આના કર્તાએ તર્કસંગ્રહ જેવો સહેલો જૈનઅથ નથી એટલે તેના અનુકરણમાં આ અન્ય રચ્યો ■ તથા ' મુક્તાવળી ' ને ઠેકાણો

નામ પાડવામા થયુ હોય એ સમ્ય છે જૈન દર્શન વિષયનો આ અથ હોઇ ધરી 'જૈની' શબ્દ એનો આગમ લખાડી આનું પૂરુ નામ 'જૈની સત્તપત્તાર્થી' રાખ્યુ છે

અ. અનુકરણ બુદ્ધિપૂર્વક હોઇકરી યથાર્થ અને શીભારપદ છે, કારણ કે — મંદરકુ (જૈનીસમપદાર્થી) અથમા જૈનઆગમો અને તત્વાર્થસૂત્ર વિગેરે ગ્રંથોમા ઉલ્લિખિત છત્ર અછત્ર આશ્રવ, બન્ધ સવર નિર્જરા અને મોક્ષ એ માત ૫ ધર્મોનું (તત્ત્વોનું) પ્રતિષ્ઠાન છે નવતત્ત્વ વિગેરેમા પુણ્ય અને પાપને ઉપર લખેન માત તત્ત્વોથી જુદા ગણી નવ તત્ત્વો માન્યા છે ન્યારે સદરકુ અથમા પુણ્ય અને પાપ એ આશ્રવનાજ પ્રકારો હોઇ કરી “ પુણ્યપાપ દ્વયમાશ્રવાત્તર્ગતમેવ ” (વેજ ૩-૧૧) પુણ્ય પાપ આશ્રવ ॥ અદગ્જ આની જન છે ” એમ કહી તે બેને જુદા તત્ત્વ તરીકે નહિ ગણતા સાત જ તત્ત્વો વર્ણવ્યા છે એટલે કે તત્ત્વદષ્ટિએ માત કે નવ એ બેને કલ્પનાઓમા કોનો તફાવત નથી

શૈલીના સમપદની ધણીખરી બાબતો ઉપર સ્વરૂપમા સખાઇ ગઇ છે જૈન મિદાન્તના અથો બે પદ્ધતિના છે
અથની જૈલી જેમા એક તો આગમ પદ્ધતિ અને બીજી ‘ ન્યાયપદ્ધતિ અર્થાત્ તર્ક પદ્ધતિ છે પહેલી પદ્ધતિના અથોમા જગવતી સૂત્ર સૂત્ર શ્રુતાગ વિગેરે આગમો તથા નિશેવાવશ્યક બાબ નિમિત્ત, જીવવિચાર નવતત્ત્વ, કર્મઅથ વિગેરે પ્રકરણાં અથોનો અભાવેશ કરી સમાય છે બીજી પદ્ધતિના અથોમા ન્યાયાનતાર સ્થાવાદમજરી પ્રમાણપીમામા અનંતગ્ન્યપતાકા, સ્થાવાદ ગ્નામર સ મતિ તર્ક વગેરેનો અન્તર્ભાવ યઇ શકે છે બીજી પદ્ધતિ એટલે કે ન્યાય પદ્ધતિના અથોમા મોટે ભાગે પ્રમાણ નપ વિષયના તથા તેમા પાલ વાદક વાતસ્વાદના અથોજ જૈનોમા

વધારે બન્યા છે નવા અને નાના જિજ્ઞાસુઓને દૂકમા ન્યાયમા પ્રવેશ થાય, તેઓ તેનો આસ્વાદ્ય થોડા મહેનતે લઈ શકે તેવા તર્ક-મંત્રદ સાખ્યતત્ત્વકૌમુદી, વેદાન્તમાર વિગેરે જેવા જૈન તત્ત્વોના પ્રક્રિયાગ્રંથો ધણા જ ઝોછા બન્યા છે અને પ્રમિદ્ધિમા તેથીયે ઝોછા આન્યા છે તેથીજ તો જ્યારે હું ઇન્દોર કાવ્ય તીર્થની પરીક્ષા આપવા ગયો ત્યારે ત્યાના પ્રિસિપન, ન્યાયમીમામાદિ તીર્થ, મારામિત્ર શ્રીયુત શ્રીપાદ શાસ્ત્રીજીએ તર્કમંત્રદ સંલિનો જૈન ગ્રંથ જો હોય તો તેને, અને ન હોય તો નવો બનાવી પ્રકાશિત કરવાની મને લવામણ કરી હતી આ 'જૈની મતપદાર્થો' જૈનતત્ત્વોનો પ્રક્રિયા ગ્રંથ છે આમા જૈન પ્રમાણ અને પ્રમેય બન્નેનું નિરૂપણ છે આની ભાષા મરદ મરદૂત છે સંતી સારી છે તર્કમંત્રદ, સૂત્રમદ છે સાખ્ય કારિકા પદ્યમદ છે જ્યારે આ ગ્રંથ ન્યાય દીપિકાની જેમ ગદ્ય બદ છે જેથી ઝગોને વધુ મહેલો પડે ન્યાયદીપિકા (શ્રી ધર્મભૂષણની) મારી છે પણ તે ફક્ત પ્રમાણ વિષયનું જ નિરૂપણ કરે છે એટલે પ્રમેયનું જ્ઞાન તેમાથી થતુ નથી, એમ મને જણાયાથી આ ગ્રંથ લોખ સમક્ષ મુકવાનો મેં યત્ન કર્યો છે

ખીજ નિરોપતા આમા એ છે કે -ગ્રંથકાર શ્વેતામ્બર સાધુ હોવા છતાં શ્વેતામ્બર, દ્વિગમ્બર અને સ્થાનકવાસી ફરે જૈનને સમત હોય તેવા તત્ત્વોનું જ આમા તેમણે નિરૂપણ કર્યું છે કોઈને માત્રદાયિક વાધો આવે તેની બાબત આમા ગ્રંથ કારે નાખી નથી, તેમ અજૈન દર્શન કે કોઈ પણ તેમના મિદ્ધાન્તનું ખડન આમા કર્યું નથી એ દષ્ટિએ આના જમ નામા આવે ગ્રંથ એક આત્મીર્વાદ રૂપ ગાંધી સજાય કે જેને મહે લાઇથી મોઢ પણ જૈન કે અજૈન, બાવક કે વૃદ્ધ, સ્ત્રી કે પુરુષ થોડા ટાઇમમા પ્રેમથી લખી તત્ત્વ મેળવી શકે

જ્યાં સુધી માણુમ અપૂર્ણ છે ત્યાં સુધી તેની કૃતિમા પણ
 દોષ અનિવાર્ય છે તેમા કોઈએ આશ્ચર્ય કે જોડુ
 દોષ દર્શન માનવાની જરૂર નથી આ અન્યના ગુણદર્શન
 વિષે કહ્યા પછી દોષદર્શન વિષે ન કહેવાય તો
 આ આલોચના અધુરી રહે તે માટે તે તરફ પણ દૃષ્ટિપાત
 કરી જોઈએ

ગ્રંથની શરૂઆતમા પ્રયોજન બતાવ્યા પછી જીવ, અજીવ
 આશ્રવ, બધે સવર નિર્જરા અને મોક્ષ (૫/ ૩-૧૦ મા) એમ
 સાત પદાર્થોનો તત્ત્વાર્થસૂત્ર (તં ૧-૪) ના ક્રમથી ઉદેશ (નામ
 નિર્દેશ) કર્યો છે જ્યારે તેના લક્ષણો વિગેરે લખતા અનુક્રમે જીવ
 પુદ્ગલ (અજીવ) આશ્રવ મવર નિર્જરા બધે અને મોક્ષનું નિરૂપણ
 નવતત્ત્વના ક્રમથી કર્યું છે એટલે કે પહેલા ઉદેશ કરતા 'બધ' ને
 સવરની પૂર્વે ચોમે નગરે મૂક્યો છે જ્યારે વિવેચન કરતા 'બધ' ને
 તે જગે નગરે એટલે કે નિર્જરા પછી મૂક્યો છે કાપદો તો એવો
 છે કે જે ક્રમની ઉદેશ કર્યો હોય (નામો લખ્યા હોય) તેજ ક્રમથી
 લક્ષણાંકિ કરવા જોઈએ છતાં અહીં ક્રમ બગડેલો દોષ અન્યકારે શા
 માટે કર્યો હતો ? તે સમજાતું નથી

આ અથમા કેટલાકે વાક્યો જૈન દૃષ્ટિએ અપૂર્ણ જોવા પણ
 જણાય છે તે સમઘી મે કોઈ કોઈની નોંટોમા આરોચના કરી છે
 પ્રમાણુ પ્રવચ્ચમા અથકારે બહુજ ટૂંકાણુમા વિચાર કર્યો છે તેમ
 આવશ્યક રચ્યે પણ 'ચયા' વિગેરે સબ્દો લખવામા સંકોચ કર્યો
 છે પ્રવેશ અથમા તેવો સંકોચ કરવો યોગ્ય કહેવાય નહિ

પ્રસ્તુત અથમા જ્યાં જ્યાં 'પ્રમાણતત્ત્વતત્ત્વતોક વિગેરે ખીગ
 અથોના સૂત્રો વાક્યો કે શ્લોકો લીલા છે ત્યાં નથી લખ્યું તે અથનું
 નામ કે નથી લખ્યું તેના કતાણુ નામ 'ચદુવત' કે 'તથા ચોવત'

વિગેરે જેવા કોટેશન-અવતરણ સૂચક રાખે પછી મુદ્યા નથી આમા આવતા ધણાખરા સૂત્રો, વાક્યો અને પદોનો મારાથી જનની મહેનતે પત્તો લગાડી મે આ મૂળ અથમા અને એના બીજા (B) પરિનિષ્ઠમા તે તે અથોના નામો વિગેરે આપી દીધા છે આમા છે ત્યાં મે દોષો તો અથને મગ્ય અને અતિ નહાનો જનાવવાના ઉદ્દેશથી મન્યકાગ જાણીને વહોર્યા હશે તે ગિરાય એકા દોષ દોષ તો પપ્પુ ત અનેક ગુણો અને ધણી યોગ્યતાની અટક " एको हि दोषो गुणसन्निपाते निमज्जतीन्द्रो किरणेष्विवाङ्क " સમિતી, ૬૦૪ જામ છે એનાથી અથ અને અથકાગ્નુ મૂલ્ય ઓછુ થવાનુ નથી

જો કે આ અન્યની પ્રશન્નિના સ્લોકમા (૫ ૩૧ મા)

‘ સમૂપાન્દે ’ નો અર્થ માફ જણાતો નથી પણ

અથની રચના બીજા અથો જેતા ૧૭૫૭ વિક્રમસ વત્ હશે એવો અર્થ તે સ્તોત્રમાથી નિકળે છે એટલે કે વિક્રમ મ

૧૭૫૭ ની સુદિ એવમના દિવસે આ અથ પૂરો થયો છે આ શુદ્ધ્ય પ્રતિપદા (એકમ) કયા મહિનાની છે તે વિષે આ અથમા માંદ ઉદ્દેશ્ય નથી

આગરાના શ્રી નિજયધમ લક્ષ્મીજ્ઞાનમંદિરમા એક ૧૧ પાના ઓની પ્રતિ છે તેમા લખ્યુ છે કે -“ તપગચ્છના શ્રીયશ મા ગગના સિધ્ધ પ ચમસ્વત્માગંગાજીએ વિક્રમ ૧૭૫૮ વર્ષે સમુદયપુરમા જયસિંહ રાજના મન્યમા આ અથ પૂરો કર્યો છે ” (આનો મૂળપાઠ ૫ ૩૧ મા છે) આ પ્રતિના પાઠમા એક નર્પનો દરક છે સભવ છે કે નડન ગંગાગની જૂલ હશે

ગ્રંથકારે વિ ૧૭૨૧થી અથો લખનાની પ્રવૃત્તિ શરુ કરી હતી તેથી એમ કહેવુ અનુચિત નથી કે આ અન્ય તેમજો પ્રીતાવસ્થામા બનાવ્યો

અન્યકર્તા શ્રીયશસ્વત્માગરગણિ

સુદૃઢ ‘જૈની સમપદાર્થ’ અન્યના બનાવનાર શ્રીમાન્ ‘યશ
સ્વત્સાગરગણિ’ છે. ઘણાખગ નિરુપકી જૈન માધુઓનો જન્મ તેમજો
પોતાના જન્મ દેશ મમય માતા પિતાના નામ અવરથા વિગેરે
સંબંધી સમવામાં ઉપેક્ષા કરી છે. સાતી દષ્ટિએ જોકે આ પદ્ધતિ
કામની અને વખાણવા જેવી છે, પણ દતિરાસકારોને માટે કુ ખરા જેવી
અને મૂંઝવનારી લાગે છે. આ અધની પ્રચલિતના હેતુ (પૃ ૩૧ મા)
મહોદયી જન્માય છે કે -તેઓ શ્રીયશ સાગરગણિના સિધ્ધ હતા.
તપામજીની નિજમ નિમગ ચન્દ્ર રાત મુન્દર મોમ અને માગર
વિગેરે અને સાખાઓ પૈકીની એક સાગર તાખાના તેઓ જૈન
સાધુ હતા. શ્રી યશસ્વત્માગર સ્વાદ્વાદમુક્તાવળીની પ્રસન્નિમા
તેમના પૂર્વ પૂજ્ય ગુરુઓ તર્કિક અનુક્રમે શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ
શ્રીકુદ્યાખસાગર અને શ્રીયશ સાગરનો ઉલેખ કરે છે *

શ્રીયશસ્વત્માગર પોતાની સ્વાદ્વાદમુક્તાવળીના કરેક સ્તમ
આ (ચારેના) અતમા શ્રી આગ્નિમાગરનો
શ્રીચારિત્રસાગર, ૧ માનપૂર્વક ઉત્તેજ કરે છે. કાષ્ઠ સ્થને
તેમને ગુરુ કહ્યું છે. કાષ્ઠ સ્થને મહાન્ વિદ્વાન્
જન્માવે છે. તે કાષ્ઠ સ્થલે ગ્લનથી (યાન યન ચારિત્ર) ના
રેનાર આનેજે છે. એનાથી એમ તર્ક થાય છે કે મંત્રો તેઓ આપણા
મ યગરના વિદ્ય ગુરુ ૧૦ મા દાદા ગુરુ અથવા મહુ પહેના ધર્મમા
જેનાર કે મારા ઉપગરી ૧મે જે નો નક્કી છે કે અચકારના
વખતમા આગ્નિમગગ્રુ દવાન દના અને તેમના દીક્ષાગુરુ યશ
મ ૧૭ ઉપર તેમનો જે સ્નેહ દનો તે કરના ધણો વધારે સ્નેહ

*જુઓ સ્વાદ્વાદ મુક્તાવળીના ચારે અનમ્ના છેડે

ચારિત્રમાગર ઉપર શ્રી યશસ્વત્સાગરનો હતો સ્થા મુ ના ચોથા
સ્તબકના ૪૨ માં સ્લોકથી જણાય છે કે - ચારિત્રસાગર જગજ્ઞ નિદાન
હતા આપણા ચરિત્ર નાયનો ધણોખરો અભ્યાસ એમની પાસે
થયો હશે એમ લાગે છે

શ્રી યશસ્વત્સાગરને લાક્ષુવાની ધણી ધમરા હતી ન્યાય-ર્શન
તર્કશાસ્ત્ર ઉપર તેમનો પ્રેમ અધિક હતો તેમણે
અન્યમાની ર્શનના અનેક ગ્રંથો લખ્યા હતા જેના દોહન
નિદેશા રૂપે તેઓએ તે પ્રિયના અનેક ગ્રંથો લખ્યા છે
અને કૃતિઓ જેના જૂના ગ્રંથો છે તેના મહોટા અને કમિન ગ્રંથો
લખનાનો તેમણે મોહન ગણ્યો, પણ જેની જરૂર
હતી, બધાને ઉપયોગમાં આવી શકે તેવા સગલ નાના અને સર્વ ઉપયોગી
ગ્રંથોજ તેઓએ બનાવ્યા છે જૈનોમાં મુખતાવણી અને તર્કમગ્ધની
ખોટ જણાતી હતી એટલે 'સ્થાદ્વાદ મુક્તાવણી' 'જૈની મમ
પરાર્થો' અને 'જૈન તર્ક ભાષા' જેવા ગ્રંથો તેમણે બનાવ્યા
તેઓએ ન્યાયના ગ્રંથો બનાવવામાં શ્રી *રાદ્દિવસૂરિના પ્રમાણ
નયનસ્વાલોક અને તેની ટીકાઓનો ધણો આધાર લીધો છે એ
વાતનો તેઓએ પોતે પણ અનેક ગ્રંથો ઉલ્લેખ કર્યો છે ન્યાય મિવાય
કાવ્ય અને ગણેતિયના પણ તેઓ વેતા હતા ન્યાય જેવા વિષ
યને જૂલ જુદા છંદોના પદોમાં આલેખવો એ કાવ્ય બનાવનાના
દૃઢ અભ્યાસ વગર કેમ બની શકે ? તેમની સ્થાદ્વાદ મુક્તાવણી
આખીય પદ્ય (છંદ) માં બનેલી છે

*સ્થાદ્વાદમુક્તબોધાય પ્રવિચય પ્રતિષ્ઠિતા ।

વિચારામ્બુધિબોધય દેવસૂરિવચોડ્ગુગા ॥

સ્થાદ્વાદ મુક્તાવણી ૪-૪૪

મહર્ષીન ભાગ્યધામિવચ, સમ્યગ્વિચારસદ્ગુરુ મદ્દુષ્ય ચ ।

શ્રીમદ્દેવાચાર્યવર્યાકિયુક્તયા સ્થાદ્વાદસ્ય પ્રવિચય વાચદામિ ॥

હસ્તલિખિત જૈન તર્ક ભાષા સ્લોક-૫૬

તેઓ પ્રકાશ વિદ્યાન કલ્યાય ન હોય છતાં તેમણે શાસ્ત્રીય દરેક વિષયોનો પરિચય મેળવે છે. તેઓ દિગ્ગજ સ્વેતાનર વિગેરે જૈનોના પેટા ભેદો, તથા ખીચ્ચ દર્શનો વિરે પણ ઉદાર હતા આ વાતની સાક્ષી આ ગ્રન્થ તથા તેમના ખીચ્ચ મથો પૂરે છે તેઓ અગમી મદીમા, ચયા છે કે જે મદીમા શ્રી યનોવિજયજી, વિનય વિજયજી અને મેધવિજયજી ઉપાધ્યાય જેના જ્યોતિષદેવ પ્રભાવી ગયા હતા તપામ કરતા તેમના ચૌદ મથો જણાયા છે

તેમના ગ્રન્થો

ગ્રન્થનામ	વિક્રમ અવત	ગ્રન્થનામ	વિક્રમ અવત
૧ સ્ત્રિચારપ્રતિષ્ઠિપત્રચરિત્ર	૧૭૨૧	૮ ગ્યાદાહ મુખ્યાવળીક	
૨ ભાનમમતિમા	૧૭૪૦	૯ માનમજ્જી	
૩ જૈની સપ્તપદાર્થી	૧૭૫૭	૧૦ મમામ શોભા	
૪ શબ્દાર્થ નમધ	૧૭૫૮	૧૧ શુદનાથવ વાર્તિક	૧૭૬૦
૫ પ્રમાણ વાદાર્થ	૧૭૫૮	૧૨ યગોરાજ પદ્ધતિ	૧૭૬૨
૬ જૈન તર્કભાષા		૧૩ વા ર્થ નિરપયુ	
■ વાદગ્રન્થો		૧૪ સ્તનનગ્ન	

ગ્રન્થોમાં ૧, ૨, ૧૨, ૧૩ તથા ૧૪ નબગના મથો ઉદયપુગના એક જાતિ મોતિવિજયજીના ઉપાગ્રયના ભાગરમાં છે અને તે મિરાયના બધા ગ્રન્થોની હસ્તાનિખિત એક કે તેથી વધારે પ્રતિઓ ગુરુદેવ શ્રી વિજયધર્મસુરિ મહાગજના પુસ્તકેથી અને આગરાના શ્રીનિજયધર્મનક્ષત્રી જ્ઞાન મંદિરમાં મોતુ છે

ગ્રન્થોદાહ મુખ્યાવળીને વિક્રમ સં ૧૯૬૫ માં ભગ્ન સાહિત્યના મુંદર ભેખ-૮૦૨ આચાર્ય શ્રીમાન જ્યુદ્ધિમાગરસુગિજીએ પ્રકાશિત કરી હતી, પણ તેનું સરોધન અને ગંપા ન નવી પદ્ધતિએ લેખએ તેનું નથી થયું ફરી એકવાર તે સંશોધન માગે છે આની મુદ્રિત પ્રતિ શ્રીમાન હેમેન્દ્ર સાગરજી પ્રદારાજે મને પૂરી પાડી છે તે જાલ તેમનો આભાર માનું છું

અન્યનુ સંપાદન.

લગભગ પાંચ વર્ષ પહેલાની વાત છે આ જૈની મતપદાર્થો
અન્યની દસ્તવિખિત નણુ પ્રતિ મારા ન્યાયના
પૂર્વવૃત્ત. સહાધ્યાયી ન્યાયતીર્થ તર્કબૂધણુ ભાઈ રતિલાલ
ડી દેમાઈએ શિવપુરીમા મને આપી આ
અન્યને સંપાદિત કરવાનો પ્રેરણા કરી હતી આ ત્રણે પ્રતો શ્રી
વિજયધર્મલક્ષ્મી નાનમદિગ્માથી તેમણે મેળવી હતી તે વખતે
સ્વનામધન્ય ગુરૂદેવશ્રી વિજયધર્મસુગ્મિદાગતના મમાધિમદિગ્મની
પવિત્ર અને શીતન છાયામા આવેન જોન ગુરુકુલ શ્રી વીરતત્ત્વ-
પ્રકાશક મહા શિવપુરીમા અધ્યયન અધ્યાપનના કાર્યમા હુ
પરોવાએલો ગહતો એટલે મે આના સંપાદન તરફ ઉપેક્ષા કરી

શિવપુરી છોડ્યા પછી કોઈ મમયે અધ્યાપનના ભારે, કોઈ
વખતે અન્યાન્તગના સંપાદન કાર્યે, તો કોઈ વાર માંગી દેવીએ
મને આ અન્યના સંપાદનમા મોડો કર્યો આ વખતે આનો ઉચ્ચકાળ
આ યો તેથી આને સંપાદિત કરવા મે દૃઢ નિશ્ચય કરી કામ શરૂ
કર્યું પૂજ્ય મહારાજશ્રીની આજ્ઞા લઈ ગેટગને પ્રેમમા મોકલ્યુ

ઉપર લખી ગયો છુ તેમ આ અન્યની ત્રણ પ્રતો મને મળી
હતી તે ત્રણેના પાના અને સંજ્ઞા આ પ્રમાણે છે

પાના

મંજ્ઞા.

- ૧૦ આના ઉપરથી મૂન અન્યની નકલ કરી આ અથ છપાવ્યો છે
- ૧૧ આની સંજ્ઞા (નામ) ક રાખી છે
- ૧૪ આનું નામ પ્રત્યન્તર રાખ્યું છે

આ તથા પ્રતિઓ પછી પદવાની જેના અસરો મારા છે બહુ અશુદ્ધ નથી તેમ નવમા ઘણી મમાનના છે ત્રીજી (૧૪ પેઝની) પ્રતિના પાઠો જે મરના કાદા સ્થને તદ્દન જૂના તેમજ ઘણા વધારે છે કાંઈ કાંઈ ન્યેને તો નાજી જૂના મથ દોર તેડુ પણ લામે છે તેથી જે પદવાની જે પ્રતોનો આમા બહુ ઉપયોગ ક્યો છે જ સચાની પ્રતિના પાઠાન્તરો લીધા છે તેમ દમ પેઝની પ્રતિના ન્યા માવ અશુદ્ધ પાઠો લાગ્યા તેને જ અને ત્રીજી-પ્રત્યન્તર મચાની પ્રતિથી શુદ્ધ પણ ક્યા છે આખી પ્રત્યન્તર મચાવાળી ૧૪ પેઝની પ્રતિના બધા પાઠાન્તરો ન લેના ન્યા પદેરી જે પ્રતિઓના પાઠો મદિય વિપરીત કે અનધ્વમિત લાગ્યા ત્યા ત્રીજી પ્રતિના પાઠાન્તરોની મારે મદદ લેરી પડી છે ત્યા મૂળો માવ અશુદ્ધ પાઠો જળાયો ત્યા ત્રીજી પ્રતિના પા ૧૦ લઈ ત તે સ્થને દિપ્તિમા પ્રત્યન્તર કે પુસ્તકાન્તર ના નામથી જે તેના પા ૧૦નો આપ્યા છે જેમ ૨૪ મા તેજમા

મૂળમા જે જે પાઠો મને સકાવાળા કે માવ ઉત્તમ જળાયો

ત્યા મે વચ્ચે (૧) આવા મ મચિક્કો ક્યા

સંપાદન પદ્ધતિ છે કાંઈ અથે અશુદ્ધ પાઠને બ ને તેની પામે

() આવા ચિક્કો મરી તેમા મારી છુદ્ધિએ

નિમ્નિત કરે ત શુદ્ધ પાઠો મે મૂખ્યા ઠે કેટલાક ઠીક નહિ જળાના

પાઠોની આનોચના મે મારી ચુજરાની નોગમા પશુ કરી છે જેમ

સામાન્યરિમે અને ઉપાધિહેવાભામ વિગેરેની કે ના અશુદ્ધ પાઠો

હોવા છતા નજો પ્રતિઓમા એક જ મરખા પાઠ હોવાથી ન પાઠોને તેમના

તેમ જ રહેના લીધા છે, જેમ - પૃ ૪-૧મા “ ઝત્રવાન્તગતમેરમ્ ”

પૃ ૭-૧૮ મા “ દ્રમ્મા ” વિગેરે ઘણા ખરા પાઠો બ્યાકરણની

દષ્ટિએ સાવ અનુમિત લાગતા તેમા મે મરતો સુધાગ ક્યો

છે તેમા કેટલા અહીં પાઠોની જલ્મ મારે આપુ છુ —

પેન-પકિત	અનુદ્ધપાઠ	શુદ્ધ કર્યો
૭-૬	સ્વદેહપરિણામ ।	સ્વદેહપરિમાણ ।
૮-૬	યુયુક્ત ।	યુક્તિયુક્તમ્ ।
૮-૨૦	તદ્વસ્થ્યમેવ ।	તાદવસ્થ્યમેવ ।
૧૭-૯	અલક્ષે ।	અલક્ષ્યે ।
૧૭-૩૦	લક્ષણગમત્વાત્તિ ।	લક્ષણગમત્તમત્વાત્તિ ।
૧૮-૬	ઇદમપ્યૌપચારિક ।	ઇદમપ્યૌપચારિક ।
૨૬-૪	અભાજૌ ।	અભાજો ।
૨૬-૬	તિર્યગૂતા૦ ।	તિર્યગૂર્ચ્વતા૦ ।

સાધારણ લોકોની મગવડની ખાતર મેં ઘણે સ્થળે કઠિન સંધિઓને છૂની પાડી છે મૂળ અથવા ટિપ્પણીના વિભાગ કરતા પાઠાન્તરોનો વિભાગ જૂદો પાડી તેને જૂ. । ખાનામા મુ-યો છે તથા બન્ને વિભાગની ટિપ્પણીના નખરમા ગોટાળો ન થવા પામે એટલા માટે પાઠાન્તરોના નખર ઇંગ્લીશ શીઝમા આપ્યા છે વિષયોના મથાળા હસ્તલિખિત પ્રતોમા ન હતા, તે મેં નવા જ પાઠ્યા છે મૂળ અથવા જે જે બીજા અર્થોના કોશનો-અવતરણો મને લાગ્યા તે મેં આતુ ટાઈપ કરતા જરીક નાના ટાઈપમા હપાવરાવ્યા છે તેની બન્ને તરફ મેં " " આવા કોમા ચિહ્ન કર્યા છે તે એટલા માટે કે પાઠક જલ્દી મમ-૭ શકે એના અર્થ વિગેરેનો નિર્ણય મૂળ અર્થમા અને પરિશિષ્ટમા કર્યો છે

આ મૂળ અથ વિષે અથવા પાછલ નોગ વિગેરે આગ પરિશિષ્ટો ગુજરાતીમા જ લખ્યા છે, તેનું ગરજ એ છે કે ગુજરાતમા મંરૂત લાવાનું મદુ જ જોણું જ્ઞાન છે પૂર્વદેશનો કોઇ પકિત અહીં આની આપણા ગુજરાતમા ગીર્વાણુઆપાની તરફ લોકોની ખેતરકારી અને મસ્તા જૂએ તો તે ખરેખર આમુ જ મારે આ અથ ન્યાય વિષયનો છે આ વિષયનો થોડો ગસારાદ ગુજરાતના લોકો પણ લેતા શીખે એના ઉદ્દેશથી મંરૂતઅથ હોના છતા અહીં નોટો વિગેરે ગુજરાતીમા જ બધું લખાયું છે

વિષયાણાં સૂચી ।

(વિષયોનુ સાકળીયુ)

પ્રસ્થાવના.

મનુષ્ય અને પશુની વિચાર શક્તિમા બે
પ્રાચીન ભારતીય મિદ્ધાન્તોની અમર
અથનુ સ્વરૂપ

નામ

સેતી

અથર્વા શ્રીયશ્વત્ ભાગગણિ

અથનુ સંપાદન

નમ્રનિવેદનમ્

વિષયાણાં સૂચી

મૂલ્યય ।

આદિવાક્યમ્	
દ્રવ્યનિરૂપણમ્	૨
ગુણનિરૂપણમ્	૪
પર્યાયનિરૂપણમ્	૫
ભાવનિરૂપણમ્	૫
જીવનિરૂપણમ્	૬
સિદ્ધત્વનિરૂપણમ્	૭
પુદ્ગલનિરૂપણમ્	૮
ધર્માસ્તિકાયનિરૂપણમ્	૯
અધર્માસ્તિકાયનિરૂપણમ્	૧૦
આકાશનિરૂપણમ્	૧૦
કાલનિરૂપણમ્	૧૧
આયુરનિરૂપણમ્	૧૧
સવરનિરૂપણમ્	૧૨
નિજરાનિરૂપણમ્	૧૨
	૧૨

વધનિરૂપણમ્	૧૪
મોહનિરૂપણમ્	૧૫
પ્રમાણનિરૂપણમ્	૧૬
ઉદ્દેશલક્ષણપરીભાનિરૂપણમ્	૧૭
અતિવ્યાપ્ત્યાદિલક્ષણદોષનિરૂપણમ્	૧૭
કારણવાચનનિરૂપણમ્	૧૭
ગૌણપ્રત્યક્ષમેદનિરૂપણમ્	૧૮
અવગ્રહાદિનિરૂપણમ્	૧૮
મુગ્ધપ્રત્યક્ષનિરૂપણમ્	૧૯
પરોભમેદનિરૂપણમ્	૨૦
સ્વાયાનુમાનનિરૂપણમ્	૨૧
પરાર્થાનુમાનનિરૂપણમ્	૨૧
આગમનિરૂપણમ્	૨૨
આત્મદ્વાયોગ્યતાસત્ત્વિપિનિરૂપણમ્	૨૪
સત્સમઘ્નીનિરૂપણમ્	૨૪
પ્રમેયનિરૂપણમ્	૨૫
સામાન્યવિશેષનિરૂપણમ્	૨૬
નિસ્પ્રાનિલ્પનિરૂપણમ્	૨૭
પ્રમાણફલનિરૂપણમ્	૨૮
આભાસનિરૂપણમ્	૨૮
નયનિરૂપણમ્	૨૯
નયાભાસનિરૂપણમ્	૩૦
પદ્ધર્શનપ્રમાણનિરૂપણમ્	૩૦
પદ્ધર્શનનામનિરૂપણમ્	૩૦
જૈનદેવગુરુધર્મનિરૂપણમ્	૩૧
પ્રત્યક્ષપ્રશસ્તિ	૩૧

પરિશિષ્ટ ।

નોટો અને વિચારણા	૩૪
ઉલ્લેખો અને તેના સ્થાનો	૬૦
મૂળ અથવા આવતા કડિન શબ્દોનો કોષ	૬૪
મૂળ અથ અને નોટોમાં આવતા અથોના નામો	૬૯